

CSÉNGERY KRISTÓF:

Téli ablak

Ködös délután. Kibámul az utcára, s mielőtt észrevenné, máris a régi, részvételi játékba merül: ő a pad, a postaláda, az elázott plakát, a betört üvegű lámpa – csupa élettelen tárgy, szenvedő titokzatosság, melynek gyerekként lelket és hangot adott, érzést és vágyat. Jogfosztottak az emberek, kutyák, madarak közt: szemétre kerülő szótlanok hada.

Kisfiúként hitte, fáj nekik, hogy éjszaka kint kell hálgniuk a hidegben, bánatot okoz kopás, törés. Istenem, megint lepatogzott rólam a zománc, leöntötték festékkel, elgörbítették testemet! Meddig szolgálhatok még, mikor veszik észre hibáimat az éles szemű örök, kik rezzenéstelen, zord arccal a rendre vigyáznak, s ha ez így megy tovább, előbb-utóbb intézkednek az én ügyemben is. Ó jaj, világ! Napjaim megszámlálva, panaszkodott a kisfiú hangján a pad, a postaláda, az elázott plakát, a betört üvegű lámpa. Együttérzett velük, fáj, fájdogált neki a sorsuk, majd mélyet lélegzett: milyen megnyugtató, hogy ő, velük ellentétben, halhatatlan.

FÜZI LÁSZLÓ:

Lakatlan sziget

(Újra otthon) November közepe, péntek délután, esni kezd a hó. Ági elindult Petiért az iskolába, utána még bemennek a múzeumba, de jönnek haza hamarosan. Ágika a városban, akármennyi hó is esik, hazaér majd, Zsófirol viszont nincs hírnök, csak azt tudjuk, hogy már a vonaton ülhet, péntek délutánként ilyenkor indul Pestről haza. Kísértetiesen megmutatkozik az, amit otthon éltünk át, az aggodás, a tünődés, hogy mi lehet a gyerekekkel. S nemcsak most, a hideg és a hó feltűnésekor, amióta Zsófi Pestre került, üresebbek az estéink, kevesebb a teendő, s mintha vacsora közben a szó is kevesebb lenne az asztalnál... Elképzelem, hogy szüleim hogyan élhették át a három gyerek elkerülését otthonról, kikerülésünket az ő világukból. A mi elszakadásunk gyorsabb, keményebb, radikálisabb volt: Szegedről havonta-másfél havonta tudtam hazamenni, telefonunk otthon nem volt, maradt a levél, s az otthonról kapott csomag. Nagy lett otthon a ház, majdhogynem akkorra készült el, amikor már el is jöttünk otthonról, nagy, egyre nagyobb a kert, s ha hazamentünk, már mi sem szívesen dolgoztunk benne, volt más tennivalónk...

Az idén ősszel ismét jártunk otthon. Készültünk, még a nyáron, szeretnénk volna körbejárni a Fertőt, jó lett volna bemenni Sopronba, akkor az út elmaradt, most viszont gyorsan kellett utaznunk, temetésre mentünk, édesanyám legfiatalabb testvérének temetésére... Tíz évvel volt idősebb nálam, szinte az egész gyermekkorom felidéződik, ha rá gondolok. A temetőbe menet az utcánknak fordulunk, lassítunk a házuk előtt, most már a színe is más, mint a mi időnkben volt, hátul a telek udvarán, a faház és a tyúkudvar helyén új épületet emeltek, az udvart és a kertet egybenyitották, füvesítették, a gyepen apró focikapuk (kiskapuk, ahogy mi mondtuk, lécekből valami hasonlót hoztunk létre, s használt függönydarabokból hálót is kötöttünk rájuk, ezeken a mostani kapukon minden gyári, készen vett), ha a telek, a házhely nem lenne keskeny, ha nagyobb tér venné körül a házat, akkor olyan lenne, mint egy farm, bárhol a világon. A temetőben először a sírokhoz megyünk el, a nagyszüleink sírjához, aztán a többihez, bár nagy a temető, a rokonok sírjai szinte egymás mellett vannak. Sok embert láttam már ezeknél a síroknál. A nagy, barokk díszítésű templomban a személyes megrendültséget talán kevésbé lehetett átélni, mint az elvonulásra és az ember magába fordulására szolgáló apró templomokban, az egregyi jut eszembe, s a Bretter György által leírt apró székelői gótikus templomok, melyekben az ember valóban magára maradhatott teremtojével. Itt a síroknál állva, imádkozva éltek meg gyászukat az emberek. Mutatom Áginak a sírokat, olvasom a neveket a köveken, nézem az évszámokat. Ha mitológiát építenék, akkor a sírokban nyugvók lennének a hősei, a főszereplői, minden névhez emberek, arcok, történetek kapcsolódnak, de hát már „magánmítoszok” sem hozhatók létre, az a közösségi gondolkodás, amelyikben ezek a történetek értelmezhetőek lettek volna, amelyikben a már sírokban nyugvók hősöké

válhattak volna, már régen eltűnt, „küldetés”, „feladat”, „megfelelés” helyett a lecsupaszodó magántörténetek és magántragédiák maradtak. Indulunk a ravatalozó felé, a sírköveken ismerős nevek, köztük nemcsak a rokonoké, hanem tanárainké is. A ravatalozó a temető legmagasabb pontján van, a koporsó körül ott ülnek a legközvetlenebb hozzátartozók, a feleség, a gyermekek, a testvérek. Széjjelnéznek, ismerősök, évtizede nem látott arcok, egy-egy biccentés, félrehúzóadás, és a kar megfogása. Ismerjük egymást, tudunk egymásról, megismertek, s én is megismertem őket. Mégiscsak idetartozom, a legmélyebb számadásnak itt kell bekövetkeznie. Miközben az ember magába fordul, visszanéz az időben, hallja, folyamatosan hallja az imádkozást, az ima szövegét szinte állandósuló hangon, hanglejtésben, ugyanúgy, mint ötven vagy húsz esztendővel ezelőtt.

A koporsót a búcsúztatás idejére kiteszik a ravatalozó elé. Így volt ez mindig, így nagyapám temetésekor is, s így lesz bizonyára az időben mindig, amíg a falu létezik, amíg születnek és meghalnak benne. A ravatalozóban a gyászolók nem férnének el, ám abban, hogy a halottól itt, a szabad ég alatt, a falu legmagasabb pontján búcsúznak el, látok valami mást is, valami olyat, ami túllép a praktikumon. Itt van, itt lehet legközelebb az Úrhoz, s itt, a nyílt térben búcsúzik a falu közössége a halottól, s itt a közösség előtt mutatkozik meg, összegződik életútja, itt, a szívekben mondatik ki a búcsú, itt fogalmazódik meg a ragaszkodás. Nagyapám huszonhárom esztendeje halt meg, ha nem tudnám, akkor szemembe tűnt volna az évszám a sírkőről, koporsóját több ezren vették körül, temetése valóban a közösség létezésének megmutatója volt. Aztán az út a sírig, a pap imája és a közös ima, s a temetés...

S az újabb találkozások, köszönések, újabb nevek a sírköveken, s ismét mesélem Áginak, hogy ki ki volt, hogy kapcsolódott a családhoz, mit kell tudnia róluk, mikor és hogyan említettődött a beszélgetések során. Újabb arcok megint, sok-sok éve nem látott arcok, nevek, aztán a hangok és a szavak ismerős, s már-már elveszítettnek gondolt zenéje, az arcok, a hidegnek tűnő arcok feloldódnak, az évtizedek változásai alatt felismerem, meglátom azt, aki akkor volt, amikor még én is itt éltem. Mások ugyanígy vannak velem, előbb azon gondolkodnak, hogy ki lehetek, aztán már a családról, a gyerekekről kérdeznek, mert hiába nem ismernek fel, tudni azért tudnak rólunk, s azt is tudják, hogy mi történt-történik velünk, a láthatatlan hírmondók még mindig egyfajta közös emlékezetbe helyezik az apró hír-morzskákat. A halálban megnyugodni nem tudok, gyermekként a rettenetet, a tragédiát érzem vele kapcsolatban, most a szomorúságot, a kényszerű tudomásulvételt, ám a hangokból, hangfoszlányokból, az arcokból és a mögöttük lévő sorsokból egy másik fajta megnyugvás mégiscsak formálódott számomra: van, létezik még az a világ, amelyikbe beleszülettem...

(Folytatás a 20. oldalon)

Piroska Csaba munkája

Lakatlan sziget

(Folytatás a 19. oldalról)

(Foszlányok) Bármennyire zártnak, s így teljesnek tűnt az a világ, amelyben éltünk, a hiányai és a feszültségei mégiscsak felsejlettek előttem. Nem a mai eszemmel mondom ezt, ma már – eltávolodva attól, amiben éltünk – nyilvánvaló, hogy pontosabban látjuk akkori önmagunkat, nem beszélve arról, hogy most több könyvet, tanulmányt olvasok az országnak arról a pontjáról, mint amennyit eddig bármikor is olvastam. Ma többet tudok róla, akkor talán jobban éreztem, hogy mégiscsak kívül állunk a világon. Pontosabban, magunkban éltünk, kevés ponton csatlakoztunk a falun kívüli világhoz. Ha nem tanultunk volna, s így nem jártunk volna be a városba, akkor még lassabban kerülünk volna kapcsolatba vele. Ott tanultunk ezt-azt, észrevettük az újságokat, hetilapokat, a kirakatokban a könyveket, bejártam az antikváriumba, újabb szálok formálódtak, ezek segítettek saját világom kialakításában, formálásában. Kívülálló voltunk, nagy szó, tudom, így mondják, szociológiai értelemben is. Istenem, mennyire viszonylagos dolog a szegénység-gazdagság, s ami még ennél is több, a társadalomba való beilleszkedés. A gyári tisztviselők, aztán a tanítók-tanárok, az orvosok, a hivatalos ügyek intézői, a tisztelendő, de még a városból érkezők is, nem beszélve a pesti rokonokról, valami miatt, arról, hogy miért, nem beszélt senki, de mindenki tudta, hogy így van, fölöttünk álltak, szigorúan hierarchizált rendszer alakult ki.

Benne voltunk ebben a világban, azaz részesei voltunk ennek a rendszernek, de valamennyire mégis kilógtunk belőle, azzal hogy tanulni kezdtünk, megkezdődött az elszakadásunk, ez a hierarchikus rendszer már teljes egészében nem vonatkozott ránk. Későbbi életemre csupán annyi a hatása, lehetett volna másképpen is, akár éppen ellenkezőleg, hogy soha semmilyen cím nem tudott vonzani, a címekben-rangokban nem azok hatalmi vonatkozásait, összefüggéseit láttam, hanem inkább azt, hogy mi az, amit általa tenni lehet. A legfontosabbnak a letisztult gondolatot, s annak képviselését tartom, minden más, ami akár az íráshoz is kapcsolódik, idegen tőlem...

Már akkor feltűnt, ma az egyik legnagyobb adósságomként fogalmazódik meg, hogy magát a tájat, az életünk kereteit kijelölő, s ugyanakkor az életünket is meghatározó tájat nem ismertük meg. Magát a falut körülvevő mikrovilágot igen, de azt, ami körülötte volt, nem. Külsőleges okai is voltak ennek, ugyanis határsávbán laktunk, ráadásul a nyugati határ közelében, így hát nem nagyon mozoghattunk szabadon, a Fertőre például egyáltalán nem mehettünk ki, így egész gyerekkorom úgy telt el, hogy a Fertőt nem is láttam. Volt, hogy nyáron a nádgyárban dolgoztam, a nádat a tó körüli telepekről hozták, a nádvágak meséltek a tóról, a nyílt vízről, a csónakokról, szívesen mentem volna velük, de hát erről szó sem lehetett. Később is, ha Szegedről mentem-mentünk haza, a győri állomáson felszállt a „nyomozó”, s minden alkalommal igazoltattam bennünket. Így mentem haza a szülőfalumba. Ma felháborítóan tartom ezt, megalázónak, akkor kényszerűen elfogadtam, nem volt mit tenni. Még a reggeli utazásokkor is, mindennap végigment a diákkocsin a „nyomozó”, akkor nem kérte az igazolványunkat, ismert már bennünket arról... Arról, hogy a Sopron környéki erdőben túráz-

unk, szó sem lehetett. Maradt az iskolai kirándulás a Károly-kilátóhoz, már semmire nem emlékszem. Talán még arra, hogy egyszer átbicikliztem Kapuvárra, zuhogó esőben, egy másik alkalommal Széplakra, életem első író-olvasó találkozóját ott hallgattam végig –, a többi utazás a főútvonalon, a Győrt és Sopront összekötő úton, s az ezzel párhuzamos vasúton történt. Nem csoda hát, ha a tájról foszlányok, töredékek élnek az emlékezetemben, ezért szeretném, ha körbejáránk a Fertőt, megnéznénk a „túloldalt”, nemcsak Kismartont, hanem az apróbb tó melletti településeket is. Bécs tőlünk hatvan-nyolcvan kilométerre volt, Pest kétszázra. Milyen természetes lett volna, ha időnként Bécsbe megyünk bevásárolni, s nem Pestre, vagy Győrbe. (Édesanyám mesélte, hogy ötvenhatban „nyitva volt” a határ, átmentek rajta, kendőket vettek, aztán hazajöttek.) Sopronból Bécsbe utazni, onnét pedig Pozsonyba, ma alig lehet elképzelni ehhez hasonló úttervet – százszázötven esztendővel ezelőtt arisztokrata körökben természetes volt. Az apró, bennem élő foszlányokat szeretném kiegészíteni, teljessé formálni, ezért bejárnom a Soproni hegység másik oldalát, ott csak egyszer voltunk, Deák Ernőknél Sopronszentmártonban, akkor néztük meg a lanszéri várat, visszajöve pedig hosszasan bolyonganék a Hanság-

ban, vagy ahogyan mondtuk, a Hanyban. Erről is csak töredékek élnek bennem. Átbicikliztünk Fertődre, ott, a kastéllyal szemben elfordultunk, s mentünk Nyárosba (ma Fertőújlak), bérelt földünk volt ott, krumplit kapáltunk egész nap, annyira jó fekete földet, mint amilyen az volt, azóta sem láttam. A határ talán százméternyire volt tőlünk, de ez minket nem zavart, dolgoztunk békésen... Igaz, azt sem láttam, de nem is éreztem, ahogy a Fertő vidéke csendesen átnő, átfurmálódik a Hany mára már szárazabb területévé. A bennem élő képet, emléket most kellenek kiegészítenem, teljessé formálni...

Ezekhez a foszlányokhoz, töredékekhez hasonlatos az is, ami a falu hagyományvilágából, szokásrendjéből él bennem. Benne éltem a faluban, ezért éreztem és tudtam azt, hogy egy-egy eseménynek, történéseknek miképpen kell lejárlania, de azt, hogy miért éppen úgy kell megtörténnie, s hogy annak, ahogyan minden megtörténik, mi a magyarázata, nem tudtam szinte semmit sem. A falu őrizte a maga hagyományvilágát, az önreflektálás képességét azonban nem alakította ki, ezért nem is értelmezte a maga törvényeit és szokásait. Az ezzel kapcsolatos elemzés, „nyomozás” az utókorra maradt, ezt tesszem magam is a nagyobb ünnepekkor, tudós könyvek segítségével. Így ha történetesen azt olvasom egy tanulmány-

ban, Ikvainé Sándor Emőkéében, a lakodalmi népszokások leírásakor, hogy nálunk „az első világháború éveit már nem télen tartották a lakodalmakat, ezt már úgy hívták, »levélszínes lakodalom«. Ezt a lakodalmat az udvaron rendezték, zöld gallyakból hatalmas sátor formájára készített levélszín állították fel, amelyben sokkal több vendég fért el, mint a házban”, akkor azt mondom, hogy a levélszín építésénél magam is segédkeztem, de a szokásos praktikumon túlmutató eredetét nem ismerem. Hasonló módon átéltem azt, hogy a lakodalmi házhoz nem süteményt, ételeket vittünk, hanem úgymond nyersanyagokat, lisztet, tojást, cukrot, vaját, s még ki tudja, hogy mit, de ezt természetesen találtam, ezért el sem tudtam képzelni, hogy mindez másképpen is történhet, s hogy esetleg otthon süttött süteményt is vihetnénk. Nem, mi mindig *sütni* vittünk valamit, s ehhez hasonlóan természetes volt az is, hogy lakodalmából, vagy akár disznóölésből hazament kóstolót kaptunk. De még ennél is természetesebb volt, hogy aki valahova vitt valamit, az pontosan visszakarta, a faluban senki nem maradt adósa a másoknak. Generációkon keresztül számon tartották, hogy ki mit vitt a szomszédoknak, a rokonoknak, a távolabbi ismerősöknek, s ha az ehhez hasonló családi eseményt emitt is bekövetkezett, akkor számíthatott a „megajándékozottak” segítségére. Hasonló módon épültek a házak is, ha valaki elment „segíteni” egy ház építéséhez, akkor amikor a saját háza épült, visszakarta ezt a segítséget, egyetlen nappal sem többet, de nem is kevesebbet, pontosan annyit, s ha alapozáskor történt a segítség, akkor alapozáskor kapta vissza...

(Ütközések) Amíg ezeket az oldalakat írom, de már korábban is, hiszen az otthoni világról már írtam pár jegyzetet, mindig attól félek, hogy a kelletnél idillibb képet rajzoló a jó három-négy évtizeddel ezelőtti faluról, s annak életéről. Ha így lenne, abban sem lenne semmi természetellenes, hiszen a személyesen átélt múlt a távlatból mindig megkapja a megszépítő fényt. Nyilvánvaló, az elvesztett világ közösségi vonatkozásait, belső értékeit helyezem előtérbe, s ragaszkodom hozzájuk, ám kár lenne elfeledkezni arról, hogy azt a falut, amelyiket életem alakulása okán megismertem, hatalmas feszültségek jellemezték, ezek a feszültségek meghatározták a benne élők életét, így a mi életünket is. Szükségszerűek voltak ezek a feszültségek, elkerülhetetlenek, hiszen a régi világ akkor omlott össze, az új, azt hittük: új, azóta megint újabb jött, akkor formálódott, mégpedig erőszakos, felülről erőltetett, s a régi világ törvényeit figyelmen kívül hagyó modernizáció során. (Modernizációnak valóban csak a mostani távlatból lehet nevezni, mert hiába hozott új elemeket magával, ezek az új elemek is kisserűek, másutt már idejéért voltak.) Aztán pedig ez az új világ is csak a szegénységet hozta magával. Legrégibbi emlékeim között van az, hogy nagyszüleim a munkaegység árán vitatkoznak, tűnődnek, vajon mennyi lesz az? Nem tudom, hogy mennyi lett, csak azt, hogy nevésségesen kevés, s megalázóan alacsony, pár száz forint volt a nyugdíjuk is, aztán ezek a számok végigkísérték az életünket, édesanyám a cukorgyárban a hetvenes években öt forint körüli órabért kapott az éjszakai műszakban. Emlékszem, ültek az asztalnál, a konyhában, a hangok beszűrődtek hozzánk a szobába, a pénzt próbálták elosztani. Így volt ez másutt is, ezért nem csoda, ha az indulatok gyorsan a felszínre kerültek, ha számon tartotta az egész falu, hogy kinek mije van. Egész akkori életünk, az egész falu hangosabb volt, mint ma. Ezen tűnődve sokszor azt mondom, hogy az indulatok felszínre kerülésével mégis természetesebb volt az élet, s ha a hangosabb szavak kimondattak, akkor a feszültségek is levezetődték. Ma mintha védenék a másik embert, s magunkat, így őszinte véleményeket alig hallunk. Nem beszélve arról, hogy a falunak akkor még volt közösségi élete, mára ez teljesen eltűnt, a tér is hiányzik ahhoz, hogy az emberek egymás mellé kerüljenek és beszélgessenek...

A szegénység meghatározta az életünket, ahogy nyilván az akkori magyar társadalom nagyobbik részének az életét is, s a maiét is. Ennek kapcsán mindig arra gondolok, hogy ez a küzdelem volt a valódi, mert a létért, a megélhetésért vívták-vívtuk, s nem történetesen a mai – holott most is a létért, a megélhetésért, más esetben pedig a meggazdagodásról van szó, vagy éppenséggel a szegénységről, s ez legalább akkora tét, mint amekkora akkor megmutatkozott. Valószínű, hogy akkor minden a természethez közelebb formában ment végbe, a küzdelem például a természettel folytatott küzdelem is volt, míg ma a természettel már alig kerülünk kapcsolatba. Ott magunk építettük a házat, még szakember is alig akadt, a faluban csak egy kőművesbrigád volt, magunk tettünk mindent, a mai munkamegosztásnak valóban csak a csirái léteztek. Minden más feszültség, ütközés a szegénységgel folytatott örökös küzdelemre rakódott rá, nem lehetett nem észrevenni a jel-

Piroska Csaba munkái

zett társadalmi feszültségeket, azt a hierarchiát, amelyik zárt formába kényszerítette az embereket. S nem lehetett nem észrevenni a nemzedékek közötti ütközéseket sem. A tisztán földműves élet került lassan szembe a gyári munkások életével. Az előbbi nemcsak ősből volt, de szabadabb is, a gyár a maga kötöttségeivel elszakította a földtől az embereket, életüket már nem a természet által diktált ritmus határozta meg, ide is kötődtek, oda is, míg aztán új irányt nem vett a sorsuk. Szinte minden családban volt valaki, aki városba került. Tudjuk, hosszú folyamat ez is, már József Attila írt róla, a városi munkásréteg így, a faluból felkerültekből alakult ki. Új, az otthonitól eltérő értékrendet képviseltek, bármennyire ragaszkodtak az otthoni világhoz, s jöttek haza, már a megjelenésük, a ruhájuk más volt, divatosabb, ma már ezen is csak mosolyognánk, mint az otthoniaké... Aztán jöttek a magunk konfliktusai, újabb nemzedék, újabb, lassan értelmiségivé váló értékrend, s az értékrend már tagadta a szüleink világát. Elsőként talán éppen abban, amit ma szinte visszasírok: a közösségi értékrend terén. A magunk világának kialakítása, az abba való behúzóds-bezárkózás a korábbi közösségből való kilépéssel járt együtt, kicsit talán tudatosan, vagy a tudatosságra való rájátszásoként, mert hiszen nem kellett volna már az első években azzal a másik értékrenddel azonosulni, de mindenképpen szükségszerűen, hiszen valójában fizikailag is kiléptünk abból a térből, amelyikben addig léteztünk. Elszakadás volt ez, elszakadás a családtól, s elszakadás a természettől is, hiszen abban a világban, mindent, a munkát, annak az idejét, módját a természet határozta meg. Ez az elszakadás nem is mehetett volna végbe feszültségek, ütközések nélkül...

S még egy elszakadás történt, az a szakadás, amelyről nem szoktak beszélni, pedig a generációváltások során nyilván sokakkal megtörtént, ez pedig a bennünket természeti jelenségeként körülvevő vallásosságától való elszakadás volt. A mindennapi életet kitöltő vallásosságba szinte beleszülettünk, nagyszüleink nemzedékének az élet fölötti felsőbb szellemi horizontot még a vallás jelentette. Gyermekként én is átéltem a misztikum felemelő hatását, általa vált teljessé az élet, ez jelentette azt a kapaszkodót, amely túllendítette az embert az apró ütközéseken, így aztán ministráltam, hallgattam a templomi énekeket, olvastam a Biblia történeteit. Ahogy haladtunk előre az időben, úgy kerültem távolabb a világ jelenségeire rá nem kérdező hittől, s kerültem össze-ütközésbe az előttem járó nemzedékekkel. Nem voltam egyedül ezzel, így azt kell gondolnom, hogy mindez inkább a nemzedékek közötti különbözőség mutatója volt, s nem valamiféle vallás körüli küzdelem megnyilvánulása...

(*Olvadás*) Az önálló világ kialakításának, legalábbis számomra, az olvasás volt a másik eszköze. Az ajándékba kapott könyvek után következtek a könyvtárak könyvei, előbb a községi, az egyik faluban, aztán a gyárié, a másikban, s az észrevétele annak, hogy a könyvtárakban apró kis terek vannak, ahova elhúzódhatok, egy másik tér, nem olyan, mint amilyenben ezen kívül éltem. Akkor ezekbe a kicsi könyvtárakba is sokan jártak olvasni, igaz, leginkább diákok, volt, aki az egyik könyvet be sem fejezte, máris következett a másik, tűnődésre való időt sem hagyott magának, a történetekben élt teljesen, s volt, nyilvánvaló, hogy volt, aki csak az iskolai kötelezőket kereste magának, ám ezzel együtt a könyvtár közösségi tér volt. Nem tudom, mikor „iratkoztunk be”, de már előtte is voltak ehhez hasonló terek: a tűzoltószertárba jártunk játszani, tévét nézni, ha erre gondolok, mindig Hrabal jut eszembe, s talán nem is véletlenül: Kelet-Európát a modernizáció kísérte csak lassan járta be, s Hrabal még a mo-

dernizációt megelőző világ majdhogynem idejét múló közösségi kötődéseit írta meg, gyerekkorunkban hasonlót éltünk át mi is. A könyvtárban viszont olyan sarkok is voltak, amelyekben a kiválasztott könyvvel magában lehetett az ember... Nem tudom eléggé dicsérséni ezeket a könyvtárakat, lehet, hogy az állományukon ma már mosolyognék – azt sem tudom, hogy megvannak-e még, féltő, hogy már ezek fenntartására sincs pénz, akkor viszont rengeteg olvasnivalót találtam bennük, a klasszikusok sorozatai mind ott voltak, s még mi minden. Egyébként is azt mondom, hogy egy könyvtárban, legyen az bármilyen, jó vagy rossz, régi vagy új, mindig megtalálható az, amire szükségünk van. Minden könyvtárban találhat magának olvasnivalót az ember... A könyvtárak után-mellett jöttek a könyvvásárlások, következett a könyvek gyűjtése, s az otthoni szobákban is megjelentek a könyvespolcok. Építeni, „barkácsolni” nem nagyon szeretek, de ha könyvespolcra van szó, akkor mindenre hajlandó vagyok.... Szegeden Ágival a Somogyi-könyvtár régi, klasszikus szépségű olvasótermébe jártunk, ott ismertük meg egymást, itt Kecskeméten a pár éve felépült modern, korszerű könyvtárban otthon érzem magam, elmélyülten olvasni, kéziratot, újságot, folyóiratot, könyvet, lexikont valójában azonban csak itthon tudok, talán azért, mert azt az aprócska teret, amelyiknek az önállóságát abban a régi könyvtársarokban észrevettem, itthon tudtam kialakítani magamnak. Amit lehet, a könyvtárban le-másolok, aztán hazahozom, azokat a könyveket, amelyekre valamikor is szükségem lehet, megveszem, ezért küzdünk állandóan a könyvespolcokkal, szekrényekkel.

Egyik emlékezésében Borges azt írja, mindig érezte, neki az irodalom a sorsa, vagyis tudta, még mielőtt egyetlen sort leírt volna, hogy sok jó és sok rossz fog vele történni, de „előbb-utóbb minden átalakul szavakká, főleg a rossz dolgok, hiszen a boldogságot nem kell átalakítani: a boldogság öncélú”. Más módon, de valami hasonló történhetett velem is, ha boldog lettem volna, aligha kerestem volna az irodalmat, ám mivel nem éreztem magam jól a világban, ezzel ma is így vagyok, rengeteg változtatni valót találok rajta, az olvasásba, az irodalomba menekültem. Írni soha nem akartam, úgy gondolom, leginkább most is olvasó vagyok, nehezen jutok el az íráshoz, mert akkor nem olvashatok... Óh, ha mind azt tudnám, amit eddig elolvastam. Az olvasott világot viszont mindig összevettem az engem körülvevővel, egészen a legapróbb emberi viszonyulásokig, addig, hogy hogyan is hangzott volna ez vagy az a párbeszéd nálunk, vagy a nálunk történtek hogyan kerülhetek volna át abba a könyvbe, amelyiket éppen olvastam. A valamikori apró könyvtársarokból így alakult ki a mai, könyvekkel telera-kott lakásunk, s abból a valóságos térből az a mostani, a képzeletbeli, amelyikben most is beszélek...

A nagy olvasók között, azt hiszem, két típus lehet megkülönböztetni, az egyik típust számomra Németh László testesíti meg, a másikat Borges. Németh a maga rendkívül erős, s a regényein is átütő elemző hajlamával alapvetően az időben helyezi el az általa megismert, leírt szellemi jelenséget, iskolapéldája ennek az, ahogyan az újkori szellem születését bemutatja. Borges számára szintén az idő az alapvető kategória, s természetesen a tér,

ám az időt nem a maga folyamatában szemléli, ahogy a teret sem a más terekkel való összefüggéseiben, hanem a tér felaprózásához hasonlatosan az időben is apró tereket hoz létre, s ebbe a térbe rántja bele, hihetetlen gazdagságú tudása alapján mindazt, amire szüksége van. Mindkét gondolkodó az időt helyezte tehát gondolkodása középpontjába, csupán az időhöz viszonyultak másképpen. Ha a viszonyulás lehetséges módjait szemléljük, akkor találunk egy másik módozatot is, s ennek alapján mondom, hogy én az időt szeretném megérteni a művekben. Azt, hogy maga az írás, s ennek megfelelően pedig a mű miképpen változik az időben, a művek változásában miképpen lehet megragadni az időt. Az idő ugyanis meghatározza a művet, a szóolás módját, a kérdés valójában az, hogy az alkotónak miképpen sikerül túllépnie az időn, hogy haladja azt meg, mit vesz észre a lopakodó új időből, s a mű által hogyan teremti azt meg. S hát kérdés az is, nagy kérdés, hogy az idő miképpen hat a formára. Hajlandó vagyok azt gondolni, hogy a művek értékét a legtágabb értelemben éppen az időhöz való viszonyulásuk határozza meg, egy írás, ebben a kép s a zenemű is hasonló az íráshoz, értékét éppen az határozza meg, hogy az idő miképpen mutatkozik meg benne. Vannak munkák, amelyek már a születésük pillanatában halottnak számítanak, mert arról az időről sem tudnak semmi újat mondani, amelyekben létrejöttek, s vannak klasszikus, nagy művek, amelyek még mindig megfoghatatlanok, mert az általunk megérthető idő valamennyi oldalukat nem tudta megmutatni. A mű halálának számít, innét már nem a világ új oldalát, addig nem ismert összefüggéseit megmutató munka, hanem csak dokumentum, gondolkodás- vagy irodalomtörténeti emlék, ha az idő túllép rajta, értelmezi és maga alá gyűri. A mű legtágabb, s önmagán valóban túlmutató jelentőségének ennek megfelelően azt tartom, hogy képes az idő új jellemzőit megmutatni és megteremtteni. Ezért örültem – lassan már egy évtizede ennek is –, amikor Baka Istvántól megérkezett a szerkesztősébe az *Égi zsebóra* című verse. Idézem: „Ha felpattan a nappal nikkeles / hátlapja, s elénk tárul az égi / zsebor: csillog-fogaskerekek, / tejút-rugók villóznak; s nézi, nézi // az Órásmester, felcsipontve, mint / lupét, a Holdat; s én is ideleln // találgatom – mért késik, vagy siet? / Mint hidegben a sínek, a Jelen // miért húzódik össze, míg a múlt / habzó teje a lábából kifut, / és rákózmál a Jövő plattnijára, – / kapargathatod késsel is, hiába. // Felpattintja a nappal nikkeles / hátlapját Isten, kezébe veszi / a kronométert, piszkálgatja, majd / fejét csóválja, és zsebre teszi. / S a dohánymorzsák, a pipaparázs- / égette fekete lyukak között / ketyeg a Menny, s ide-oda gurul / Jézuska üveggyölyöje: a Föld.” Nem tudok mást mondani, az olvasás, s maga az élet is csak lehetőség, hogy valamit is megértsünk az előtünk megmutató idő végtelen mozgásából, folytonos játékból...

Piroska Csaba munkái

Távolságtartás

Másodszorra jobban megy minden:
ha elbeszélgetek a büféslánnyal,
kiflímbe virslis is kerül,
az első pohár után tudom csak,
mit innék legszívesebben. Marosfőig
el szoktam dönteni, hogy visszafelé
leszállok-e majd nálad a vonatról –

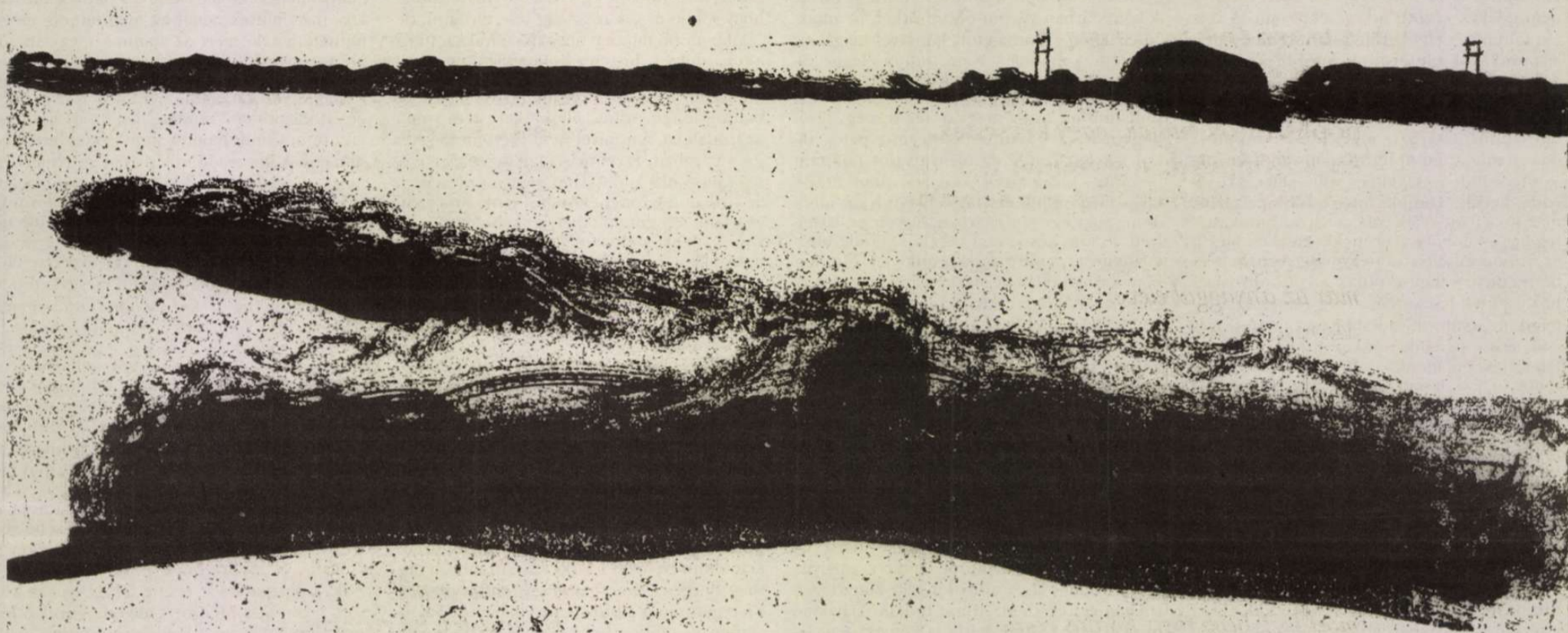
de kettőnél több próbálkozás ne legyen:
túl lenne az már a türelmi határon,
fogalmazásbeli bakik, hányinger,
érzelmi válság követné, zavar
állna be állandósult megingásaimban,
s nem bezárulna: fojtogatóvá
szűkülne utánam a kör.

Toronyiránt

Ahogy a hasamról épp lecsúszni
készülő nyitott könyv után nyúlok
(talán mert sosem használok könyvjelzőt:
ennél gyorsabb reakciót még nem
sikerült fölfedeznem magamban) –

így szeretnék mindig a dolgok
közé lépni, ilyen magabiztosan,
szélsébesen, de nem kapkodva,
nem sajnálva az erőfeszítést sem,
pontos időben a megfelelő helyre.

Vagy nem is gondolva arra,
hogy az időzítés-e a fontosabb,
vagy a hely, ahol a könyv
összecsukódik. Toronyiránt.

Piroska Csaba munkája

TÁRCATÁR

Görgő dinnyék

(Ki gondolta volna?)

A munka az ember szükséges része. A munka az ember meghosszabbítása, főleg ha a feje fölött csinál valamit. Munkából lesz szalonna. A munka elveszi a figyelmet sok mástól. A munkásosztály olyan osztály, amit sokan nem tudnak kijárni, egy idő után tele lesz túlkoros bukottal. A munka az energia, mégis más-más a mértékegységük. A munka a jövő záloga: irány a zaci. Egy gyerek csak nyáron dolgozhat, amikor van mit csinálni. Télen odafagyna valamihez munka közben. Nyáron pedig a bélyegszakkör szünetel, cserélni nem lehet. Ha mégis, tele útvésztóval: hogy van nekem vízjeles bélyegem, nyáron, mikor egy hónapja nem esett az eső? Áztattad, már megint áztattad! Ne mondd nekem, hogy a család a dubai rokonsággal levelez! Na, mindegy.

Azt mondták, a dinnyéseknél nagyon jól lehet dolgozni, jó a kollektíva, és az magával ragadja az embert, mint a forgószél. Na, akkor valahogy kimentem a dinnyéshez kerékpárral. Nem tudtam, merre lakik, de odataláltam. Jó nagy háza volt, amolyan erőd, masszív és nehéz ház, mint egy dinnye. A lánya állandóan kijött az udvarba, szétnézett és azt mondta, sajnos nem jött még az apám, csak ő tudja megmondani, kellesz-e holnap szedni. Kijött, széttárta a karját, értetlenül megcsóválta a fejét. Egy idő után az volt az érzésem, nincs is apja, csak megjártassa magát. Hogy lehet egy apával így mellélőni? Az udvar szélén, a göré mellett ültem a hasítótuskón, a hátam mögött a fejsze keményen beleállítva. Messziről úgy néztem ki, mint akinek a fartővében nyele van, és azzal lehet tologatni. Az akácról letéptem egy hosszú levélszárat, csipegettem a levélkéket. Láttam, hogy a dinnyés lánya figyel, mire jutok. Szeret vagy nem. Az utolsó három levelet nem szedtem le, hadd iguljon. Dühében kiöntött mellém egy vödör vizet, de mintha öt évet öregedett volna. Nagyobb is lett, más ruhát is viselt, és köszönt. Öt perc múlva megint átöltözött, és kijött kicsiben. A nővérem se tudja, mikor jön, kérdezte. Nem mondta. A nővéred marhára hasonlít, mondtam. Figyelj, ha ezt megmondom neki, nem jössz holnap dolgozni. Mit mondasz meg? Hogy marhára hasonlít. Marhára hasonlít rád, úgy értem. Esteledik, ideje indulnom. Szerintem mi legyen? Csak holnap érek rá. Akkor gyere el, de tíz óráig be kell illeszkedned a kollektívába, különben lemaradsz. Korán

kezdünk, hozzá enni, vizet kapsz a kannafedőből. Mikor korán? Azt nem tudom, korán. És mennyi a fizetség? Az a munkádtól függ, majd estig kiderül. Jól van, akkor holnap reggel.

Másnap reggel négy szelet kenyér közé nyolc tojásból kolbászos rántotta. Kikarikáztam a dinnyeföldre, ami ott kezdődött a dinnyés háza mellett. A dinnyés már csoportosította a kollektívákat, ki hány sort szedjen. Mondta a lányom, mondta a dinnyés, hogy jössz. Van elég munkás, de ha már itt vagy, tiéd ez a két sor az erdőig, aztán megint a szélén kettő. Bicskád van? Nincs. Hogy élhet egy gyerek bicska nélkül? Tessék, de ha elveszítéd, nem lesz fizetség. Nem dohányzol, ugye? Hova gondolt?! Jól van, akkor neked nem lesz cigiszünet.

Beálltam a soraimba, de a kollektíva két lépés után már négygyel járt előttem. És ez így hatványozódott. Akárhogy siettem, nyestem, hordtam az útra, nem értem be őket. És nem értettem, hogy csinálják, mert semmivel se voltak gyorsabbak, mégis jobban haladtak, ráadásul három sorral. Nem nagyon beszéltek, csak sottogtak egymás közt, néha hátranéztek, megvagyok-e. Annyit azért hallottam egyszer, hogy rólam sottognak: a tanító fia, most megtudja, hun lakik az Úristen! Utca, házszám. De már megszoktam, mindenütt így viselkedtek velem, bárhová mentem is dolgozni. A kőművesnél velem hordatták a betont, az ipartelepen, ahol roncsokból szedtem a csavart, megdobáltak nyolcas anyákkal. Később már odáig merészkedtek, ha este egyedül mentem az utcán, csak úgy, belém rúgtak. Na mindegy.

Ebédszünetben odajött a dinnyés, hogy bírom-e még a tempót, mert nem tudja, miért, de ilyen gyorsan még nem dolgoztak a munkásai. Hát persze, mondtam, hajtom őket, mint a meszes, ezért maradok hátul. Csak ne szellemeskedjél, fiam, még árnyékba' se, mert fordítva is elsülhet az ilyen. Hogy milyen, meg hogy fordítva, azt nem mondta. A sapkájával lecsapkodta a port a nadrágjáról, ez volt a jel, hogy vége az ebédszünetnek.

Úgy elteltem a rántottás szendvicssel, hogy alig bírtam mozogni. Akkor odajött az egyik munkás a kollektívából: szedhetnél te is három sort, mert így soha nem leszünk készen. Jól van, persze, mondtam, és most már kettesével hordtam az útra a dinnyét, mert a három sorral aztán végképp lemaradtam volna. Hát le is maradtam.

Mire vége lett a napnak, alig éltem. Az utolsó ember is fölvettem a fizetségét, mire kiértem a sorommal. Csupa kosz volt mindenem, az arcomon nagy fekete foltokba kentem a port meg az izzadságot. Előjött a dinnyés lánya, úgy röhögött rajtam, hogy a végén még tapsolt is. Az apja nem szólt rá, hadd szórakozzon a leánygyermek, ma ügyse adnak valami jó filmet. Na, várjál, mindjárt jövök. A lányával együtt bement a házba, én meg leültem a helyemre, a fejsze mellé a tuskóra. Ültem ott vagy tíz percig, már feselegtem, mentem volna haza a fizetéssel. De a dinnyés csak nem jött elő. A házból néha hangos röhögés szállt ki, embertelenül röhögött a dinnyés. Mi lesz már? Egyáltalán minek ment be? Lehet, hogy nekem olyan sok pénzt akar adni? Össze kell szednie a házból az egész készletet?

A levegő lehült, a nap már alábukott. Nem érek haza világossal, az pedig veszélyes. Fél óra hazáig biciklín. Na, akkor végre előjött a dinnyés, törölgette a száját. Hát ezek közben megvasoráltak! Mindegy, csak fizessen, aztán indulok.

Na, fiacskám, itt a fizetséged, és a napközben összehordott nagy halom dinnyére mutatott. Ezt meg hogy érti, kérdeztem. Annyi dinnyét vihetsz haza, amennyit csak tudsz. Ha elbírod az egészet, mind a tiéd. Hogyhogy? Nekem pénzt adjon, ne dinnyét. Gyereket soha nem szoktam pénzzel fizetni, azt nem lehet. De egész nap szedtem! Mint amazok! Na, szedj össze egy párat, aztán tűnés. Siess, mert mindjárt engedem a kutyát. Nehogy már te miattad ne őrizze a házat. Gyerünk, gyerünk, fiacskám, rövid az élet, a sír meg hosszúkás!

Előtoltam a biciklím, a csomagtartóra fölcsíptettem egyet, egyet a nyereg alá szorítottam, egyet megpróbáltam a lábaim meg a váz közt egyensúlyozni, egyet a hónom alá raktam, az ötödiket meg a tenyerembe. A kutya láncra már csörgött a hátam mögött. Az első néhány hajtás után leejtettem a lábam és a váz közé szorított dinnyét, de nem álltam meg, hátha négygyel még hazaérek. Úgy száz méter után kicsúszott a hónom alól, és a kezem is elfáradt; nyekkenve, döngve és szuszogva hasadtak ketté a földön. De legalább a hátsók megvannak, gondoltam, és tekertem rendesen, mert már alig láttam valamit. A dinamót nem kapcsoltam be, iszonyú hangot adott, mintha kis sívító manók hasán karikáznék, meg már erővel se bírtam volna. Közben egy zökkenő, egy huppanás, még egy zökkenő, még egy huppanás hátul. Kész, nincs több dinnye. De mindegy, úgyis csak megettük volna. Majd szeptemberben elcserélem pár jó bélyegre a bicskáját.

Podmanig

József Attila feltámad (A Páros veremén)

„Ha igaz ez a megaláztatás, mit
magamnál olvasok,
a csillagok alatt ez a másik
rend sem a Földbezárt Titok,
ha rend egyáltalán, nem csak vásik,
ami helyett már egy Más csikorog.

A Más, ha megalázóan is,
megvult, és olajozott
gépezete később, ha toldva, hamis
felhangokkal, mint rossz szív, dobogott,
rossz műszív, a működő szociali-mis-
-más, végül ez lett, mi lerogyott.

A testvéri-tank-hamisságig
sokféle út vezet.
És nem azt mondom, hogy a kurbásik,
poposztorok tudják, vagy kecsenek,
kis, szegény népek: a globálnyik
ugyanoly csinovnyik, csak még hidegebb.

De hagyjuk. Nincs fogsor, csak idegenség
már az anyaggal eleve.
Más-másképp dekkoló idegesség,
vas-tömbök más-más leve.
Némelyik hordó, helyenként;
míg lehet, csapolni! Le!

Le a szívvel. Mindig szintek alá.
Itt már volt valami;
hogy a győzni fogók öntudatát
lehetett belőle hallani,
most legföljebb rossz hordós borát
viheted haza, Jani.

Volt valami, amit nem úgy diktált
más, mint két végletét
föld-köre Méltatlan? Sziklát
döntött meg a Napkerék?
A kapitalizmus nem napkirályi eklát!
Öklendek, de ebből is elég.

Volt korona. Volt pengő. Polgáriság
volt-e? A kártyaadós
esetleg fejbeltette magát,
de hogy a zsellére korcs
krajcárért gürcöl, vagy maga a hazát
árulja, hogy birtokos

legyen, vármegyényi akár,
hát lelkifurdalást
érett azért? S hogy a forintért se kár,
hallom a szavalást.
És nehéz. Olyan szertorna vár,
mely tőled kapott vasalást –

na lásd. Te tudtad mindezt rég,
a föld rajtad taposott,
mikor meghúzták a mezsgyét,
vagy elindultak a gépsorok;
most villogó jel-jeltelenség
mondja neked: Korod.

Költő, hogy Herceg? Gúny-szavad.
Vársz, hogy eljöjjön a tél.
Gyakorlod addig is, hogy légy magad –
mélyek sekélyeinél?
A kötél rongy, ha elszakad,
végre szabad Semmit ígér.”

Piroška Csaba munkája